

Németh Bence – Sándor Barbara

A NATO szerepe a válságkezelésben

Annak ellenére, hogy a NATO-t alapvetően a Szovjetunió által keltett fenyegetés ellen hozták létre, tényleges katonai alkalmazására csak a hidegháború után került sor. Ekkor a szövetség válságkezelő feladatokat vállalt a Balkánon, majd az új évezredben a terrorizmus elleni harc keretében Afganisztán lett a legfontosabb műveleti területe. Mindez látványos és markáns változást hozott a szövetség életében, amely jelentősen kihatott a stratégiai tervezéstől kezdve a csapatok kiképzésén át a különböző eszközök beszerzéséig szinte minden területre. Cikkünk a NATO válságkezelő műveletekben való szerepét, annak okait és következményeit követi nyomon az 1990-es évektől napjainkig.

A NATO a hidegháború után

1949-ben a NATO kollektív védelmi szervezetként jött létre. Az alapító országok a szövetség céljaként a tagállamok szabadságának és területi integritásának a védelmét határozták meg, amelyhez az alapszerződés 5. cikkelye jelentette – és jeleníti ma is – a legfőbb biztosítékot. Az 5. cikkely szerint bármely tagállam elleni fegyveres támadást az egész szövetség elleni támadásnak kell tekinteni, és közös erővel kell fellépni az agresszor ellen. Természetesen mindez a Szovjetunió által keltett katonai és politikai fenyegetés ellensúlyozására szolgált, és ekkor még szó sem esett válságkezelésről vagy ún. nem 5. cikkely szerinti műveletekről.

A hidegháborús szembenállás megszűnésével azonban az új biztonságpolitikai környezet új típusú kihívások egész sora elé állította a nemzetközi rendszer szereplőit. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a Szovjetunió, amely ellen a szövetséget létrehozták, megszűnt, s ezzel a NATO létjogosultsága megkérdőjeleződött. A Varsói Szerződés egykori államai azonban na-

gyon hamar jelezték, hogy szeretnének csatlakozni a szövetséghez, így a NATO egyfajta hatalmi vákuumot betöltő és politikai konszolidációt segítő szerepet vállalt a közép-európai térségben. Másrésztől az 1990-es évek közepétől világossá vált, hogy a NATO képességeire a nemzetközi rendszernek szüksége van – természetesen más formában, mint a hidegháború idején, amikor az atomerő és a tömeghad-seregek jelentették a védelem első számú garanciáját.

Manapság leginkább a gyorsan bevethető, jól felszerelt, válságkezelésre képes alakulatokra van szükség, amelyeknek rendkívül komplex és sokrétű feladatok végrehajtására kell alkalmasnak lenniük. Ezeknek a követelményeknek pedig jelenleg leginkább a NATO képes megfelelni. A szervezet ennek tudatában jelenleg a válságkezelés három fő típusát különbözteti meg. Egyrészt az 5. cikkely szerinti műveleteket, amelyekre először 2001. szeptember 11-e után került sor, másrészt a válság-reagáló műveleteket, amibe minden olyan katonai művelet tartozik, amelyik nem esik az első kategóriába, harmadrészt pedig a

természeti, technológiai és humanitárius katasztrófákkal kapcsolatos műveleteket.

A szövetség hidegháborút követő stratégiájának meghatározásában az első fontos mozzanat az 1991. évi római csúcstalálkozó volt, amelyen a tagállamok állam- és kormányfői új stratégiai koncepciót fogadtak el. Ez a dokumentum kimondta, hogy „teljes mértékben ki kell használni Európa egész területén a párbeszéd és az együttműködés lehetőségeit a válságok megoldása és a konfliktusok megelőzése érdekében”. A NATO ezen a történelmi csúcstalálkozón „nyitotta ki kapuit” és kezdte meg az együttműködést Kelet-Közép-Európa államaival. Témánk szempontjából azonban ennél sokkal fontosabb, hogy látva a Jugoszlávia területén kibontakozó polgárháborút, a NATO-n belül elindultak az egyeztetések, hogy ilyen esetekben a szövetség miképpen támogathatná a nemzetközi közösség erőfeszítéseit.

A válságkezelésre vonatkozó formális politikai döntés az Észak-atlanti Tanács (*North Atlantic Council – NAC*) 1992-ben, Oslóban megrendezett miniszteri szintű találkozáján született meg, amelyen a tagállamok külügyminiszterei kijelentették, hogy eseti alapon, saját eljárásaiknak megfelelően készek támogatni az EBEÉ hatáskörébe tartozó műveleteket. Néhány hónappal később hasonló pozitív döntés született az ENSZ-műveletekkel kapcsolatban is, és ezzel megnyílt a lehetőség a Jugoszlávia területén kialakult válságban való NATO-részvételre.

A NATO Bosznia-Hercegovinában

1992 és 1995 között a szövetség haditengerészete és légierije számos ellenőrző, később pedig kényszerítő intézkedést haj-

tott végre a Balkánon az ENSZ BT határozatainak érvényre juttatása érdekében. Többek között a NATO első, 1995-ös légi hadjárata, az *Operation Deliberate Force* teremtette meg a lehetőséget a tűzszünetre Bosznia-Hercegovinában, és tulajdonképpen „utat tört” a daytoni szerződésnek.

A NATO első jelentős válságkezelő művelete az *IFOR – (Implementation Force)* misszió volt, amelynek feladata a boszniai háborút lezáró daytoni békemegállapodás rendelkezéseinek betartatása volt. A békefenntartó művelet 1995. december 16-án indult az ENSZ BT 1031. számú határozata alapján egy 60 ezer fős többnemzeti katonai kontingenssel. A misszió parancsnoka megérkezése után pár nappal átvette az irányítást az ENSZ-parancsnoktól, azaz a műveletben részt vevő összes erő az IFOR kötelékébe került. Ezek után a NATO mintegy hat hónap alatt képes volt stabilizálni a biztonsági helyzetet Bosznia-Hercegovinában, amely komoly teljesítménynek számít, főleg ha figyelembe vesszük, hogy az ENSZ évekig hiába próbálkozott vele. Az IFOR sikeresen végrehajtotta a daytoni béke katonai elemeit, amivel hozzájárult egy olyan biztonsági környezet kialakításához, melyben már megkezdődhetett a civil és politikai újjáépítés.

Az IFOR alakulatai számos polgári intézmény munkáját támogatták, így nagyban hozzájárultak a nemzetközi szervezetek, valamint a térségben tevékenykedő több mint 400 nem kormányzati szervezet (NGO) munkájához. 1996 szeptemberében az IFOR segített az EBESZ-nek az első szabad választások lebonyolításában, a katonai műszaki alakulatok pedig számos újjáépítési munkát végeztek el. Az utak több mint 50 százalékát helyreállították, emellett több mint 60 hidat tettek használhatóvá. A NATO olyan feladatokat is elvégzett, mint például az aknamentesi-

tés, a vasúti pályák javítása, repülőterek megnyitása a polgári forgalom számára, a gáz-, víz- és áramszolgáltatás, valamint a távközlési létesítmények helyreállítása, iskolák és kórházak újjáépítése.

A NATO-tagállamok külügy- és védelmi miniszterei 1996. november végi, december eleji ülésükön döntöttek arról, hogy egy csökkentett létszámú stabilizációs erő is elegendő a megteremtett béke megszilárdítására Bosznia-Hercegovinában. Ez a kontingens az IFOR utódjaként az SFOR (*Stabilization Force*) lett, amely 1996. december 20-tól 18 hónapos kezdeti mandátummal működött, amit folyamatosan meghosszabbítottak. Az SFOR létszáma kezdetben 32 ezer fő volt, amit 2002-ben 19 ezerre, 2003 januárjában 12 ezerre, később pedig 7 ezerre csökkentettek. Az új név alatt futó művelet feladata a már megteremtett biztonságos környezet fenntartása, valamint a konfliktus kiújulásának és a békét fenyegető különböző veszélyeknek az elhárítása volt. Az SFOR egyik legnagyobb sikerének az számított, hogy rengeteg magánszemélyeknél lévő, nyilvántartásba nem vett fegyvert és hadianyagot semmisített meg viszonylag rövid idő alatt. Ezzel egyértelműen csökkentette a fegyveres konfliktusok valószínűségét, eközben pedig a NATO továbbra is támogatta az ország újjáépítését. Az SFOR-nak egyértelműen sikerült megszilárdítania a békét, aminek következtében a biztonsági helyzet és a politikai stabilitás fokozatosan javult az országban. Ez megteremtette a lehetőségét annak, hogy a szövetség átadja a művelet irányítását az Európai Uniónak. Ez 2004. december elején történt meg a Berlin Plusz-megállapodás alapján, és a missziót az Európai Unió átkeresztelte Althea műveletre.

A NATO katonai erejével mindaddig jelen volt az országban, amíg a biztonsági

helyzetet nem találta megfelelően stabilnak ahhoz, hogy átadhassa a felelősséget az Európai Uniónak. Ezzel a szövetség szerepe, mint Bosznia-Hercegovina biztonságának legfőbb letéteményese megszűnt. A NATO ugyanakkor továbbra is működtet egy katonai parancsnokságot Szarajevóban, hogy segítse az országot a védelmi reform megvalósításában és a Partnerség a békéért programban való eligazodásban. A parancsnokság egyéb műveleti feladatokat is ellát, például részt vesz a terrorizmus elleni küzdelemben, segíti a délszláv háború idején elkövetett háborús bűnöket vizsgáló hágai Nemzetközi Törvényszék munkáját a háborús bűnösök felkutatásában és elfogásában, valamint hírszerzési információkat oszt meg az EU Althea missziójával.

A NATO Koszovóban

A Jugoszlávia ellen a humanitárius katasztrófa megakadályozása érdekében vezetett 78 napos légi hadjárata (*Operation Allied Force*) után a szövetség egy 50 ezer fős kontingenst küldött Koszovóba KFOR (*Kosovo Force*) néven. Ehhez – hasonlóan az IFOR- és SFOR-missziókhoz –

A NATO katonai erő alkalmazásával járó valamennyi műveletének jogi alapját az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata kell, hogy képezze, mivel a tagállamok elismerik az ENSZ BT elsődleges felelősségét a nemzetközi béke és biztonság garantálásában. A koszovói légi hadjárathoz nem állt rendelkezésre BT-felhatalmazás, a NATO azonban ennek ellenére cselekedett, mert megítélése szerint a helyzet humanitárius katasztrófával fenyegetett. A Jugoszlávia elleni légi háború körül máig sok a vita, mivel BT-határozat hiányában nemzetközi jogi szempontból nem lehet legitimnek tekinteni. Az akció a nyugati államok teljes támogatását élvezte, Oroszország viszont erőteljesen ellenezte.

nem NATO-tagállamok is hozzájárultak különböző alakulatokkal. A KFOR csapatai 1999. június 12-én léptek Koszovó területére, és rendkívül komplex problémakörrel kellett megküzdeniük. A szövetséges erők feladatai közé tartozott például a hontalanok és menekültek visszatelepítésének előmozdítása, a tartomány újjáépítése, az egészségügyi segítségnyújtás, a biztonság és a közrend megteremtése, a kisebbségek biztonságának garantálása, határőrizet, fegyvermegsemmisítés, polgári intézmények, bírósági és büntetőintézmények felállításának támogatása, választások lebonyolításának a biztosítása. A NATO mindemellett komoly segítséget nyújtott a szomszédos államoknak is a koszovói konfliktus alatt elmenekült albánok problémájának a rendezésében.

A KFOR 50 ezer fős kezdeti létszáma folyamatosan apadt: 2002 elején 39 ezerre, 2003 nyarán 26 ezerre, ugyanazon év végén pedig 17 500 főre csökkent. Létszám-növelésre egyedül 2004-ben került sor, amikor a biztonsági helyzet drasztikusan megromlott az albánok és szerbek között kiújult erőszak miatt. Ekkor a KFOR-t mintegy 2500 fővel ideiglenesen megerősítették. Jelenleg 34 ország 15 900 katonája állomásozik NATO-parancsnokság alatt Koszovóban.

A szövetség 1999-ben sikeresen akadályozta meg a koszovói humanitárius válság további kiszélesedését. Ennek köszönhető, hogy a koszovói albánok elfogadják a NATO jelenlétét és Koszovó függetlenségének kikiáltása után a KFOR továbbra is kulcsfontosságú szerepet játszhat az immár önálló ország biztonságának és stabilitásának garantálásában.

A szövetség történetének egy újabb kiemelten fontos állomása az 1999-es washingtoni csúcstalálkozó volt. Washingtonban az állam- és kormányfők ismét új stra-

tégiai koncepciót fogadtak el, amelyben már egyértelműen tükröződtek a 20. század végi biztonsági környezet kihívásai. Ez tulajdonképpen az 1991-es koncepció továbbfejlesztett változata volt, mivel nem tartalmazott radikálisan új elemeket. Azonban az eltelt közel egy évtized tapasztalatai lehetővé tették, hogy sokkal részletesebben dolgozzák ki a szövetséget érintő problémákra adható válaszokat. A stratégia megtartotta alapvető célként a szövetséges államok védelmét, de kiegészítette azzal a kötelezettségvállalással, hogy munkálkodni kíván egész Európa fokozott és átfogó biztonsága érdekében: „...esetenként és konszenzusos alapon, valamint a Washingtoni Szerződés 7. cikkelyében foglaltaknak megfelelően, készen kell állnia arra, hogy hozzájáruljon a hatékony konfliktus-megelőzéshez és aktívan részt vegyen a válságkezelésben, beleértve a válságra adott válaszműveleteket”. Mindez gyakorlatilag a már amúgy is fennálló helyzetet és a NATO válságkezelő műveletekben betöltött szerepét szentesítette.

A NATO a volt Macedón Jugoszláv Köztársaságban

A szövetség Macedóniában a helyi hatóságok kérésére avatkozott be annak érdekében, hogy a kormány és az albán felkelők között kialakult konfliktus ne csapjon át polgárháborúba. Első alkalommal 2001 júniusában kérte fel a macedón elnök, Boris Trajkovski a NATO-t arra, hogy nyújtson segítséget a Nemzeti Felszabadító Hadserg, az UÇK és más – Macedónia területén működő – illegális albán csoportok lefegyverzésében. A NATO a konfliktus megfékezésére kettős megközelítést alkalmazott. Egyrészt elítélte a támadásokat és lépéseket tett annak érdekében, hogy se-

gítse a macedón kormányt, másrészt politikai párbeszédet kezdeményezett a szemben álló felek között, amely tűzszünethez és egy működőképes béketervhez vezetett. A 2001 augusztusában aláírt ohridi keretmegállapodás megteremtette a jogi feltételeket a NATO erői számára a macedóniai műveletekhez.

A szövetség első macedóniai missziója, amely 30 napig tartott és 3500 katona vett részt benne, az *Operation Essential Harvest* fedőnevet kapta. A műveletben a NATO 4000 kézifegyvert és közel 400 ezer eszközt (például aknát, gránátot) gyűjtött össze és semmisített meg.

A macedóniai szerepvállalás következő epizódja (*Operation Amber Fox*) 2001 szeptemberében kezdődött, amikor az elnök ismét a NATO-hoz fordult segítségért, mivel a macedón állam nem tudta szavatolni a békemegállapodás végrehajtásának ellenőrzését végző EU- és EBESZ-megfigyelők biztonságát. A NATO természetesen

Az **ohridi keretmegállapodás** a macedón kormány és a macedóniai albánok képviselői által 2001. augusztus 13-án aláírt békemeg egyezés, mely véget vetett az 1999 őszi Macedóniában megalakított albán Nemzeti Felszabadító Hadsereg (*Ushtria Çlirimtare Kombëtare – UÇK*) és a macedón biztonsági erők közti, 2001 januárja és márciusa között dúló harcnak. A megállapodás továbbá megalapozta az albán etnikum jogainak érvényesülését a volt Jugoszláv Macedón Köztársaságban azzal, hogy elismerte a macedón állam multietnikus jellegét és előirányozta területi alapú albán önkormányzatok létrehozását, valamint az állami hivatalokban az egyenlő létszámarányokat.

nem tagadta meg a segítséget, sőt egy évvel később az Észak-atlanti Tanács képviselői úgy ítélték meg, hogy Macedóniának továbbra is szüksége van a nemzetközi katonai jelenlételre, mivel így lehetett leginkább minimálisra csökkenteni az ország destabilizálódásának veszélyét. A szövetség az *Allied Harmony*-művelet keretében 2003. március végéig maradt az országban, ez-

után a missziót az Európai Unió vette át *Concordia* néven. Szkopjében megmaradt egy kis létszámú NATO-parancsnokság, hogy segítsen a védelmi szektor reformjának a kidolgozásában, illetve a NATO szabályzati rendszereinek megismerésében.

A szövetség a 21. század első éveiben a fent említett intézkedéseknek köszönhetően sikeresen akadályozott meg egy újabb potenciális háborút a Balkánon. A macedóniai konfliktus kapcsán külön jelentőséget tulajdoníthatunk annak, hogy a NATO a katonai erő alkalmazásán túl meglepően kreatívan használta a *soft power*, és komoly szerepet vállalt a politikai párbeszéd megindításában. A nemzetközi szervezetek közötti ideális együttműködés egyik mintapéldájának is tekinthetjük az esetet, mivel a NATO szoroson együttműködött és közös álláspontot tudott kialakítani a helyzetről az EU-val és az EBESZ-szel.

A NATO a terrorizmus elleni küzdelemben

Az Amerikai Egyesült Államok elleni 2001. szeptember 11-i terrortámadás a NATO számára is fordulópontot jelentett, mivel előtte senki sem gondolta komolyan, hogy hasonló dolog megtörténhet egy szövetséges tagállamban. Azonban ez csak a kezdet volt a terrorcselekmények sorában, mivel a NATO területén 2003-ban Isztam-

AWACS (Airborne Warning and Control System). Korai előrejelzés és riasztás/fedélzeti korai előrejelző, riasztó és vezetési rendszer. Az AWACS olyan repülőgép, amely gyakorlatilag mobil légi megfigyelő és egyben vezetési rendszerként funkcionál. Több kutató és nagy felderítési valószínűséggel rendelkező eszköz van rajta elhelyezve (például radarok, fegyverrendszerek irányításához szükséges berendezések), amelyeket a repülőgép fedélzetén szolgáló személyzet kezel.

bulban, 2004-ben Madridban, 2005-ben pedig Londonban hajtott végre sikeres akciókat az al-Káida.

Már a WTC és a Pentagon elleni támadás hatására számos változás indult meg a szövetségen belül. Ennek egyik legmarkánsabb megnyilvánulása a NATO-tagállamok azon történelmi döntése volt, hogy a szövetség fennállása óta először alkalmazták az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelyét. Ezzel egyrészt gyakorlatilag felhatalmazták az Egyesült Államokat az Afganisztán elleni támadásra, másrészt új típusú műveletekkel bővült a NATO tevékenysége. Így a szövetségen belüli műveleteknek ma már létezik az 5. cikkely szerinti kollektív védelemre felhívó, illetve a nem az 5. cikk szerinti válságkezelő műveleti kategóriája.

Az előbbi csoportba sorolható a terrorizmus elleni küzdelem első NATO-művelete, amely az *Operation Eagle Assist* nevet viselte. Ennek az akciónak a keretében a NATO alárendeltségébe tartozó AWACS repülőgépek felderítő műveletet hajtottak végre az amerikai légtérben mintegy hét hónapon keresztül, közvetlenül 2001. szeptember 11-e után.

Egy másik példa az 5. cikkely szerinti missziókra a 2001 októberében útjára indított *Operation Active Endeavour* haditengerészeti művelet. Az ebben részt vevő hadihajók feladata a Földközi-tenger térségében való járőrözés, valamint a gyanús polgári hajók ellenőrzése. Céljuk, hogy felderítsék, elhárítsák és elrettentsék a lehetséges terrorista tevékenységeket a mediterrán térségben. Az eredményes művelet kezdetben csak a Földközi-tenger keleti felére korlátozódott, de a működési területét két ízben is kiterjesztették. Így 2003-tól a Gibraltári-szoros is, 2004 márciusától pedig már az egész Földközi-tenger a misszió felelősségi körzetébe tartozik.

Az előzőekben már említett változások természetesen nem korlátozódtak az 5. cikkely alkalmazására, hanem egyre inkább a NATO átalakításában mutatkoztak meg. A 2002. november 21–22-én megrendezett prágai csúcstalálkozón kezdődött a folyamat, és öt fő területet érintett: a szövetség további bővítését, a NATO civil és katonai struktúráinak megújítását, új szabályok elfogadását, új képességek, valamint új partnerségi kapcsolatok fejlesztését. A szövetség valamennyi reformja tükrözi az azt a célt szolgáló éles váltást, hogy a NATO gyorsan, hatékonyan legyen képes reagálni ott és akkor, amikor szükség van rá.

A NATO Afganisztánban

Az 1949-ben aláírt Észak-atlanti Szerződés egy pontosan körülhatárolt területet jelölt ki a NATO földrajzi felelősségi területeként. Az új biztonsági kihívások és a terrorizmus elleni harc felerősödésével azonban a tagállamok számára világossá vált, hogy a szövetség mesterséges földrajzi behatárolása felett eljárt az idő. A sokáig húzódnó *out of area*-vita végül 2002 májusában, Reykjavikban zárult le, és megindulhatott a NATO első területen kívüli művelete Afganisztánban ISAF (*International Security Assistance Force*) néven.

A jelenleg csaknem 50 ezer fős misszió eredetileg jóval kisebb volt, és csak Afganisztán fővárosában, Kabulban, illetve annak közvetlen környezetében tevékenykedett. Ekkor a művelet elsődleges célja az volt, hogy a fővárost megvédjék a táliboktól, valamint a különböző haduraktól, hogy az ideiglenes afgán kormány viszonylagos nyugalomban kezdhesse meg a működését. Az ENSZ jóváhagyásával 2003-ban döntött a szövetség arról, hogy négy lé-

pésben kiterjeszti jelenlétét az egész országra. Ekkor az ISAF feladata a helyi hatóságok támogatása lett annak érdekében, hogy az afgán kormányzat képes legyen kiterjeszteni befolyását az egész ország területére. Távlati célként megfogalmazódott, hogy képessé kell tenni az afgánokat egy olyan biztonsági környezet létrehozására, amely lehetővé teszi az újjáépítést és a normális életet.

Éppen ezért a szövetség rendkívül fontosnak tartja a tartományi újjáépítési csoportok (*Provincial Reconstruction Team – PRT*) munkáját, mivel ezeknek a segítségével szeretnék a NATO jelenlétét Afganisztán minél nagyobb területén biztosítani. A PRT-k 50-400 fős csoportok, amelyek főleg katonákból állnak, de civil szakértők segítségével végzik a munkájukat egy-egy tartomány helyzetének javítása érdekében. Feladatukhoz tartozik a felelősségi területükön a biztonság fenntartása, újjáépítési munkák végzése, a helyi védelmi szervezetek kiképzésének segítése, az afgán kormány támogatása az illegális fegyveres csoportok lefegyverzésében, a kábítószer elleni küzdelemben, a választások lebonyolításában. A PRT-k tehát nem tekinthetők elsődlegesen katonai műveleteknek, mivel sokkal inkább békeépítő tevékenységet végeznek.

Az ISAF 2006-tól vesz részt erőteljesebben a tálibok és más csoportok elleni küzdelemben, ezzel segítve és egyre inkább átvéve az ISAF-fel párhuzamosan zajló *Operation Enduring Freedom* (OEF) szerepét. Az OEF létszáma 16-18 ezer fő körül mozog, amelyben amerikai, brit és afgán erők szolgálnak. Ezek az alakulatok általában a legveszélyesebb, déli körzetekben harcolnak az al-Káida és a tálibok ellen.

A NATO 2004 elején főmegbízottat nevezett ki Afganisztánba, aki a szövetség szerepvállalásának politikai-katonai aspektusaiért felelős, és természetesen szorosan

együttműködik az ISAF-fel, továbbá kapcsolatot tart az afgán kormánnyal, a nemzetközi szervezetekkel és a környező országokkal. A NATO-erők ezen kívül a kabuli nemzetközi repülőtér működésének biztosításában is részt vesznek.

A NATO Irakban

Irak kérdésében a NATO-tagállamok nem sorakoztak fel egységesen az Egyesült Államok mögé. Elsősorban Németország és Franciaország hiúsította meg, hogy Koszovóhoz hasonlóan NATO-jóváhagyás szentesítse az iraki háború megindítását, mások viszont egyértelműen kiálltak Washington mellett. Ennek következtében a Bush-adminisztráció létrehozta az úgynevezett *Coalition of the Willing*-et (a „hajlandók koalícióját”), amely az Irak elleni katonai intervenciót támogató – köztük nem csak NATO-tag – országokat tömörítette. A háború elején ez a koalíció 49 államot foglalt magába, azonban az Egyesült Államokon kívül csak négy ország – Egyesült Királyság, Ausztrália, Lengyelország és Dánia – vett részt ténylegesen a katonai akcióban, 33 pedig – köztük hazánk is – csupán Irak stabilizálásában.

Az, hogy ebben a kérdésben több fontos NATO-tagállam nem támogatta Washington, komoly törésnek számított a szövetség életében, aminek még ma is érződnek a hatásai. Ennek ellenére a NATO korlátozottabban, de többféleképpen is részt vett a konfliktusban, valamint annak rendezésében. Először a háború idején Törökországnak nyújtott segítséget. Egyrészt teljes készenlétbe helyezte a NATO integrált légvédelmi rendszerét, hogy védjék a török légteret, emellett négy holland Patriot típusú légvédelmi rakétarendszert telepítettek az ország délkeleti területére,

hogy megvédjék egy esetleges iraki rakéta- vagy repülőtéradástól.

A szövetség 2004-es isztambuli csúcstalálkozóján döntött arról, hogy segítséget nyújt az iraki átmeneti kormány biztonsági erőinek felállításában, valamint katonáinak kiképzésében. Még abban az évben el is indult a NATO iraki kiképző missziója (*NATO Trainig Mission for Iraq – NTM-I*) mintegy ötven szakértővel. A művelet keretében a szövetség biztonsági szakembereket és katonákat készített fel Irakban, de különböző NATO-intézményekben is szerveznek kurzusokat a számukra. 2006 végéig a szövetség 4000 tisztet képzett ki, ebből több mint 900 főt valamely NATO- vagy nemzeti intézményben. A művelet további feladatai közé tartozik a kiképzett állomány felszerelése és a különböző országokból érkező felajánlások koordinálása. A misszió kezdete óta mintegy 110 millió euró értékben érkeztek katonai jellegű adományok Irak számára.

A NATO Dárfúrban

2005 júniusa és 2007 decembere között a NATO logisztikai támogatással segítette az Afrikai Uniót békefenntartó műveletének kiterjesztésében Szudánban, melynek keretében a szövetség légi szállítási képességeivel körülbelül 24 ezer katonát és 500 rendőrt szállított.

Segítségnyújtás katasztrófa sújtotta övezeteknek

A válságkezelés a NATO felfogásában már egy olyan tág fogalomra vált, amely túlmutat a kizárólag katonai erőt igénylő műveleteken. Az elmúlt évtizedben a szövetség többször bevetette nem kifejezetten harcoló alakulatait, hogy segítséget nyújtson olyan térségekben, ahol termé-

szeti katasztrófa történt és humanitárius válság veszélye fenyegetett. Ilyen eset volt 1999-ben a törökországi földrengés, 2004-ben az Indiai-óceán térségét sújtó cunami, 2005-ben a pakisztáni földrengés, valamint a Katrina hurrikán következményeinek felszámolásában való részvétel.

Eredmények, kételyek

Az 1990-es évek első fele óta a szövetség válságkezelésben vállalt szerepe folyamatosan szélesedett. A NATO mellett érvelők úgy fogalmazzák, hogy a szövetséget a nemzetközi biztonságpolitikai környezet valamennyi jelentősebb változása a megfelelő adaptációra készítette annak érdekében, hogy eredeti céljainak megfelelően óvja tagállamai biztonságát. Így immár több mint egy évtizede részt vesz a balkáni rendezésben, segítséget nyújt Irakban, komolyan hozzájárul Afganisztán újjáépítéséhez, valamint számos katasztrófa sújtotta övezetben használta humanitárius segítségnyújtásra katonai képességeit. Mindezt figyelembe véve úgy tűnik, hogy a NATO az egyetlen a hidegháborúban alakult jelentős nemzetközi katonai szervezetek között, amely képes volt alkalmazkodni az új kihívásokhoz.

Mások azt mondják, hogy a NATO szerepe a hidegháború végével gyakorlatilag megszűnt, és a szövetség azóta csak a helyét keresi a világban. Véleményük szerint a NATO fenntartásában érdekelt bürokraták és politikusok a szövetség legitimitációját nagyrészt a válságkezelésben találták meg. Sokan ezt egyszerű pótcselekvésként értékelik, amivel mozgásban lehet tartani a szervezetet. Más szkeptikus hangok arra mutatnak rá, hogy a NATO gyakorlatilag az amerikai érdekeket szolgálja ki, és az Egyesült Államok a szövetsé-

géget gyakran kihasználja, hogy válságkezelés címén a világ közvéleményével könnyebben elfogadtassa katonai akcióit.

Tény, hogy a washingtoni szerződésben nem volt szó válságkezelésről, ahogy azonban az ENSZ alapító okiratában sem volt említés békefenntartásról. Érdekes módon mégis ezek számítanak a két szervezet sikerágazatainak, amivel valóban hozzájárultak több konfliktus megoldásához vagy enyhítéséhez. Az is tény viszont, hogy a NATO komoly problémák előtt áll, és ha nem tudja az általa felvállalt ISAF-művelet segítségével kezelni az afganisztáni helyzetet, az könnyen az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének kiüresedéséhez vezethet. Több elemző úgy látja, hogyha Afganisztánban nem sikerül békét teremteni, és nem sikerül egy életképesnek tűnő

A SEATO (South-East Asia Treaty Organisation – Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete).

1954. szeptember 8-án, a manilai egyezmény vagy más néven a délkelet-ázsiai kollektív védelmi szerződés aláírásával megalakult, a NATO mintájára létrehozott védelmi szervezet volt a hidegháborúban, nem titkolta azzal a céllal, hogy megakadályozza a kommunizmus további terjedését Délkelet-Ázsiában. A szervezet tagja volt Ausztrália, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, a Fülöp-szigetek, Pakisztán, Thaiföld, Új-Zéland és Franciaország. Utóbbi 1966-ban kivált a szervezetből, válaszul az amerikaiak vietnami politikájára. A SEATO 1977-ben szűnt meg.

Amerikai nyomásra hasonlóképpen hozta létre az 1955-ben aláírt bagdadi egyezmény nyomán Irak, Irán, Pakisztán, Törökország és Nagy-Britannia a **CENTO-t (Central Treaty Organisation – Központi Szerződés Szervezete)**. 1958-ban az Egyesült Államok is csatlakozott a CENTO katonai bizottságához, bár hivatalosan nem vált a szervezet teljes jogú tagjává. A CENTO központja 1955 és 1958 között Bagdad volt, majd Iraknak a bagdadi paktumból való 1958-as kilépést követően Ankara lett egészen a szervezet 1979-es felbomlásáig.

államot létrehozni, mint ahogyan ez Koszovóban megvalósult, akkor a NATO más, még a hidegháború idején létrehozott szervezetnek – mint például a CENTO vagy a SEATO – a sorsára juthat. Kudarccal ugyanis az bizonyosodna be, hogy a szövetség legújabb feladatának, a válságkezelésnek immár nem képes megfelelni.

Afganisztán mellett és kapcsán a NATO-tagországokban az elmúlt két évben egyre komolyabb vita zajlik arról, hogy mik lehetnek a szövetség bővítésének határai. Az angolszász államok kizárják a NATO-t az észak-atlanti térségből, és a szervezetet ezzel globális szereplővé tennék. Az elképzelés szerint a NATO-nak – vagy átalakított utódjának – minden demokratikus értéket valló állam a tagjává válhatna vagy szorosabb formális kapcsolatot ápolhatna vele. Ezzel megnőne a szövetség kapacitása és a globális kihívásokra valóban globális válaszokat adhatna.

A globális partnerség országai közé léphetne például Ausztrália, Brazília, a Dél-Afrikai Köztársaság, Dél-Korea, India, Japán vagy Új-Zéland stb. Ennek az elképzelésnek a háttérében az áll, hogy több nem NATO-tagország is komolyabb szerepet vállal a különböző missziókban, mint azok, amelyek évtizedek óta a szervezet tagjai. Ausztrália például a hetedik legjelentősebb állam, amely katonailag hozzájárul az

ISAF sikeréhez, de Új-Zéland is jelen van Afganisztánban, míg Dél-Korea öt éven keresztül támogatta a NATO erőfeszítéseit orvosokkal és katonai mérnökökkel a közép-ázsiai országban. Nem mellékesen ezek az országok az Egyesült Államokat támogatták Irak kérdésében is, és ha valamilyen módon bekerülnének a NATO-ba, akkor Amerikának több lojális szövetségese lenne a szervezeten belül. Jamie Shea, a NATO politikatervezési igazgatója a bukaresti csúcstalálkozón elmondta, hogy az ISAF-államok állam- és kormányfői már most úgy beszélgettek egy asztal körül, mintha mindannyian a NATO-hoz tartoznának. Tehát a gyakorlatban már működik a globális partnerség, és véleménye szerint minden bizonnyal ez fogja jelenteni a jövőt.

A helyzetet viszont nagyban nehezíti, hogy a transzatlanti kapcsolatok képzeletbeli pillérei az iraki háború kapcsán komolyan meginogtak Amerika és egyes európai szövetségeseik között. Kérdéses, hogy az Atlanti-óceán két partján lévő államok képesek lesznek-e ezeket a pilléreket megerősíteni. Kétségteljesen a NATO-tagországok afganisztáni válságkezelésben mutatott – vagy nem mutatott – kooperációja fogja meghatározni, hogy a tagállamok mennyire tartják még fontosnak a szövetség fenntartását és befolyásának növelését. ■